
ПРОБЛЕМИ, НАДБАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 374.28(09)

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2020.7.238015>

ORCID 0000-0002-1508-7984

ORCID 0000-0003-0011-609X

ORCID 0000-0002-2260-971X

ORCID 0000-0002-2514-3644

ORCID 0000-0002-9665-1427

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАГІСТРІВ ГУМАНІТАРНОЇ ГАЛУЗІ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Рената Винничук,

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри культурології та методики викладання культурологічних дисциплін Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;

Любов Кравченко,

докторка педагогічних наук, професорка кафедри культурології та методики викладання культурологічних дисциплін Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;

Валентина Онішко,

докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;

Тетяна Плачинда,

докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри професійної педагогіки та соціально-гуманітарних наук Льотної академії Національного авіаційного університету (м. Кропивницький);

Андрій Бухун,

кандидат педагогічних наук, заступник начальника оперативно-тактичного факультету Національної академії Національної гвардії України (м. Харків).

У статті на засадах аксіологічного, компетентнісного, контекстного і діагностичного наукових підходів розглядається проблема становлення і розвитку сучасних освітніх цінностей у свідомості й діяльності українських здобувачів вищої освіти, зокрема – в магістратурах закладів вищої освіти з гуманітарних спеціальностей. Наведено результати діагностувального зрізу у формі анкетування здобувачів вищої освіти і викладачів, проведеного для з'ясування стану сформованості аксіологічного тезаурусу в магістрантів-гуманітаріїв. Виокремлено рівневі групи магістрантів та запропоновано висновок із рекомендацією про необхідність добору методів, засобів і форм впливу на освітні цінності майбутніх фахівців гуманітарної сфери – культурологів, філософів, філологів.

На підставі теоретичного пошуку, експериментального обстеження та узагальнення матеріалів у перспективах дослідження визначено розроблення аксіологічних засад контекстно-професійної моделі підготовки майбутніх магістрантів гуманітарної галузі, до яких належать: мета (формування професійної готовності на основі системи компетентностей, відповідна практична спрямованість процесу навчання), ціннісні основи (прагматичність, зв'язок із роботодавцями, система термінальних та інструментальних цінностей), принципи (самостійність у навчанні; формування змісту навчання через проблеми пізнавального, професійного, комунікативного, організаційного, аксіологічного характеру; цілісне включення здобувачів вищої освіти в навчально-пізнавальну і науково-дослідницьку діяльність; відкритість і свобода вибору ними власних дій; формування рефлексивної позиції у ставленні до себе як до суб'єкта фахової діяльності), відбір змісту (міждисциплінарність, контекстність). Доведено, що освітнє середовище формування ціннісних орієнтацій має бути заснованим на принципах: аксіології та відкритого навчання: опори на інформаційні технології; проєктування сучасного змісту освіти; розроблення інноваційних методик розвитку ціннісного компоненту професійних компетентностей; зміни традиційної ролі викладача як транслятора знань і освоєння ним ролі наставника, старшого колеги, консультанта, наукового керівника

Ключові слова: цінності, сучасна освіта, університет, магістри гуманітарних спеціальностей, аксіологічний тезаурус.

Актуальність дослідження процесу формування у здобувачів вищої освіти загальнолюдських і професійних цінностей обумовлена низкою чинників, зокрема, сучасним станом українського суспільства, коли в обставинах існування гострих проблем його духовного оздоровлення й відродження відбувається інтенсивний пошук цивілізаційних орієнтирів розвитку.

Метою діяльності сучасних українських закладів вищої освіти є професійна підготовка фахівців через призму загальнолюдських гуманістичних цінностей: добра, правди, краси, справедливості, совісті, людської гідності. На часі також реалізація завдань українського національного виховання шляхом прищеплення молодій людині відданості кращим ідеалам людства, формування в неї моральної готовності і вміння боротися зі злом, шанобливо ставитись до національних вартостей, наполегливо оволодівати ціннісними основами тієї професії, до якої визначено покликання. Нові завдання потребують і нових наукових підходів та технологій професійної підготовки у закладах вищої освіти. Гостро постає проблема модернізації змісту університетської гуманітарної освіти, що має органічно поєднувати різнопланові особистісно й соціально відповідні аксіологічні аспекти. Отже, завдання вдосконалення аксіологічних засад гуманітарної освіти безпосередньо пов'язане з формуванням високої якості фахівців, їхнього професіоналізму, заснованого на відповідних цінностях, що вагомо впливає на людський потенціал суспільства загалом та на індивідуальну долю кожного здобувача вищої освіти зокрема.

Аксіологічний науковий підхід дає можливість зробити об'єктивний аналіз провідних тенденцій розвитку сучасного суспільства й у світлі цього переосмислити першочергові для сьогодення закладу вищої освіти педагогічні завдання, визначити головні ціннісні пріоритети. Ці пріоритети, з одного боку, мають узгоджуватися з домінуючими в сучасному європейському суспільстві соціальними цінностями гуманістичної спрямованості, а з іншого – відповідати специфіці фахової підготовки, забезпечувати її орієнтацію на пошук і втілення на практиці оптимальних шляхів трансляції особистості актуальних соціальних цінностей, на впровадження системи таких цінностей у життя молодіжних спільнот.

Нами з'ясовано, що реалізація аксіологічного підходу в умовах динамічних соціальних змін допомагає сформуванню у здобувачів вищої освіти гуманітарної галузі знань

персональні системи цінностей, які найбільшою мірою відповідатимуть їхнім індивідуальним потребам, життєвим цілям, інтересам, стимулюючи набуття ними досвіду соціально корисної діяльності й поведінки, саморозвитку й самоактуалізації соціально значущих потреб, їх узгодження з цінностями всього суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Періодом формування у молоді людини власних переконань, вміння самостійно будувати свій життєвий шлях, доцільно визначати цінності й обґрунтовувати технології саморозвитку вчені вважають юнацтво. Підґрунтям цих процесів стає глибоке усвідомлення й використання загальнолюдських і професійних цінностей як основних орієнтирів життя молоді людини.

Українська вчена В. Бобрицька підкреслює: істотної різниці між сучасними й середньовічними поглядами на цінність освіти не існує, адже університет як тоді, так і в теперішній час є навчальним закладом, інституцією знання; в усі часи університет як соціальний інститут залишався цілісним упродовж століть, від свого виникнення він містив ідею аксіологічної єдності духовного та інтелектуального співтовариства – корпорації здобувачів вищої освіти і викладачів, які мали особливий статус і привілеї (принцип університетської автономії) (Бобрицька, 2011). О. Власова основними ознаками сучасної освіти окреслює такі: формування компетентної особистості як доміанти визначення освітньої мети, розвиток духовності, суб'єкт-суб'єктні відносини між учасниками навчально-виховного процесу, гуманізація та гуманітаризація як основний напрям змістового реформування системи освіти, формування системи державно-громадського управління, реалізація психолого-педагогічної моделі «студент – об'єкт педагогічних впливів та суб'єкт власного розвитку».

Відомий німецький філософ і психіатр, один із творців екзистенціалізму К. Ясперс увиразнив аксіологічні аспекти діяльності університету: 1) дослідження, навчання і набуття певної професії; 2) освіта й виховання; 3) засноване на спілкуванні інтелектуальне життя; 4) космос наук, які мають слугувати навчанню духовного життя як відкриттю істини, завдяки тому вони й сприймаються як освітні цінності (Ясперс, 1991). Ж. Верже актуалізував ідею вільної корпоративності закладу освіти у єдності з постійними диспутами, дискусіями, діалогами, які завжди були раціональними, що культивувалася з метою набуття знання, інтелектуального спілкування, спільного дослідження завдяки чому створювався особливий спосіб життя, у якому панували освітні цінності прагнення до знань, спілкування, дослідницького пошуку (Верже, 1997). І. Зайченко доходить висновку, що, оскільки кожна особистість неповторна й унікальна, то ціннісним пріоритетом її життя є правильний вибір освітньої траєкторії та відповідальність за нього, а головне завдання сучасної освіти полягає в тому, щоб навчити молоду людину «творити себе як особистість, вчити її так, щоб вона створювала себе» (Зайченко, 2008).

У контексті обраної проблеми акцентуємо увагу на низці досліджень українських та зарубіжних учених: В. Андрущенко пропонує власний погляд на подолання ціннісної невизначеності особистості засобами неперервної освіти, надаючи пріоритет університетському середовищу (Андрущенко, 2015); С. Бубнова розглядає ціннісні орієнтації особистості як багатогранну нелінійну систему та з'ясовує місце у цій системі освітніх цінностей (Бубнова, 1999); нами у низці публікацій охарактеризовано аксіологічний та культурологічний підходи як аспекти методології сучасної підготовки фахівців у вищій школі (Винничук, 2018) та запропоновано власне бачення сутності аксіологічного аспекту культурологічної парадигми професійного розвитку особистості. Філософським підґрунтям з'ясування освітніх цінностей майбутніх магістрів гуманітарних наук визначено праці С. Клепка (Клепка, 2003), В. Крижка (Крижко, 2005); І. Зязюна (Зязюн, 2013), у яких автори зосереджують дослідницьку увагу на співвіднесенні цінностей буття людини з цінностями освіти, аналізують шляхи розвитку аксіологічної парадигми університетської освіти, пропонують критерії такого аналізу.

У зазначеному контексті І. Родигіна провідною цінністю сучасного навчального процесу вважає те, що людина сама обирає темп і зміст навчання, що співзвучне з

сучасними смисловими конструктами компетентнісного підходу. При цьому здобувач вищої освіти розглядає й усвідомлює власне життя як індивідуально-особистісний проєкт, отримує соціальну компетентність – уміння приймати рішення, робити вибір, брати на себе відповідальність тощо (Родигіна, 2015).

У руслі проблеми дослідження українські вчені проводять системний моніторинг інтеграції національної системи вищої освіти до Європейського освітнього простору (Фінікова, & Шарова, 2014) та вводять європейські освітні цінності як компонент духовного потенціалу студентської молоді (Олексюк, 1996). Значною є увага українських дослідників до теорії і методики аксіологічної освіти в європейських країнах (Пелех, 2014) та до порівняння вітчизняних традицій університетської освіти з Європейськими ціннісними пріоритетами (Руденко, Руденко, & Ревуцька, 2015). Для нашого дослідження також важливою є наукова позиція С. Амеліної з рекомендаціями кращих зразків зарубіжного досвіду формування термінологічного складника фахової компетентності (Амеліна, 2015) й І. Дмитрієва щодо можливостей контент-аналізу матеріалів із якості освіти (Дмитриев, 2014).

Водночас спостережено, що значна кількість досліджень проблеми формування ціннісних орієнтацій молоді, проведених у контексті парадигми університетської освіти, не повною мірою відповідає реаліям сьогодення, тому дослідження процесу формування загальнолюдських цінностей у здобувачів вищої освіти в процесі професійної підготовки досі ще не було основним завданням самостійних наукових робіт, стане **метою цієї розвідки**.

Виклад основного матеріалу. Оскільки гуманітарна галузь знань має широкий соціальний і освітній контекст, то саме освітнє середовище контекстного типу має сприяти й розвитку психічних основ навчальної діяльності здобувачів вищої освіти. Підґрунтям цього можна вважати рефлексивну концепцію освіти, розроблену М. Лірман, у якій автор розглядає освіту як дослідження, а її найважливішими характеристиками визначає критично-творче «міркування вищого порядку» і «мислення в дисциплінах» (Lipman, 2003). На думку вченого, мислення вищого порядку – це не відпрацювання тих чи інших когнітивних навичок, воно швидше є «контекстом їхнього вдосконалення»; «міркування в дисциплінах» означає здатність особистості не лише використовувати знання з тієї чи іншої предметної галузі, але й мислити її категоріями, що перетворює усвідомлення певної навчальної дисципліни або практики діяльності у вид контекстуально-специфічного мислення (Lipman, 2003).

Зазначене особливо важливе в обставинах наростання тенденцій інтернаціоналізації вищої освіти (класичне поняття «інтернаціоналізація» на інституційному рівні сформульоване J. Knight і Н. Wit як «процес упровадження міжнародного виміру в такі функції навчального закладу, як викладання, дослідження і надання послуг» (Knight, & Wit, 1997); водночас Р. Scott вважає, що інтернаціоналізація, яка передбачає існування світу, що складається з національних держав (Scott, 1999), є адекватною реакцією на зміни демографічних і мовних параметрів сучасних країн, тому випускники університетів мають бути готовими працювати в змінних умовах та відповідно цінностей багатоманітності взаємозалежного світу. З цими процесами пов'язують розвиток іншого феномену – транснаціональності, коли вагомими стають цінності мультикультурної освіти з такими її домінантами, як: розвиток людини-громадянина; участь особистості в соціальному реформуванні, здатність випускників університетів до критичного аналізу на фоні зміни освітніх програм, мобільності, інтеграції в освітні стандарти і навчальні плани міжнародного значення (Гончаренко, 2004).

Гуманітарні науки традиційно є тією галуззю досліджень, предметом якої є людина як суспільна (культурна, моральна, духовна) істота та все нею створене, причому не лише знаряддя праці, житла, речі побутового вжитку, мистецькі твори, а й уявлення, вірування,

ідеї пізнавального змісту, звичаї та способи життя, суспільні й політичні установки та цінності. У більшості словників знаходимо пояснення: термін «гуманітарні науки» має смисловий відтінок, джерела якого закорінені в європейській освітній традиції, що на перше місце ставила вивчення мов, літератури та мистецтва, історії, культури; вирішальну роль в утвердженні цієї традиції відіграли європейські університети (Ярмаченко, 2001).

Вагоме для сучасності значення має також ідея гуманітаризації освіти, яка забезпечує її переорієнтацію з предметно-змістового принципу навчання основ наук на усвідомлення цілісної гармонійної картини світу, й насамперед – цінностей людини, на формування системного мислення, пріоритетний розвиток «загальнокультурних компонентів у змісті, методах і формах навчання, спрямованих на формування особистісної зрілості, розвиток творчих здібностей» (Гончаренко, 2004), що виховує духовність і культуру здобувачів вищої освіти через розкриття й застосування аксіологічного потенціалу провідних навчальних дисциплін. Цілеспрямоване формування у фахівців гуманістичного мислення й цілісної системи гуманітарних знань сприятиме засвоєнню ними світового досвіду культури, усвідомленню місця людини в суспільній еволюції, вироблення наукового світогляду, здійснення виважених етичних, естетичних, соціокультурних оцінок явищ та визначенню їхнього аксіологічного сенсу. Загальновідомо – знання гуманітарного характеру збагачують чуттєво-емоційну сферу особистості, духовно насичують навчальний процес (Шинкарук, 1986), що є особливо вагомим для магістратурантів обраних нами гуманітарних спеціальностей. Основними напрямками аксіологізації змісту підготовки здобувачів вищої освіти гуманітарної галузі можуть стати: збільшення обсягу соціально-гуманітарних курсів, їхнє оновлення на основі постійного акцентування духовних цінностей, інтеграція навчального матеріалу філософських, гуманітарно-історичних, мистецьких, культурологічних дисциплін, забезпечення реальної неперервності гуманітарної освіти впродовж життя.

У системі вищої освіти існує кілька методологічних підходів до окреслених проблем: одні дослідники ефективним вважають упровадження професійно зорієнтованих технологій навчання, спрямованих на формування у молоді значущих для майбутньої професійної діяльності цінностей, а також знань, умінь і навичок, що забезпечують повноцінне виконання функціональних обов'язків (Амеліна, 2015); інші – акцентують на організації навчальної, виробничої і переддипломної практик як занурення в професійне середовище, що сприяє співвіднесенню уяви про професію з вимогами реальної дійсності, усвідомленню майбутніх цінностей; ще одна наукова позиція наполягає на становленні практико зорієнтованої освіти з використанням можливостей професійно спрямованого, контекстного вивчення різних видів навчальних дисциплін (Дем'яненко, 2009; Дем'яненко, 2010). У подібних значеннях діагностика й сукупність відповідних методів впливу на цінності пов'язані з визначенням і оперативним коригуванням шляхів досягнення мети підготовки, розгорнуті в часі й поетапно опановують освітній процес, виділяючи цикли реалізації підпорядкованих завдань. Діагностика в педагогічних технологіях є своєрідним індикатором якісних змін, що сприяє визначенню прогалин у фаховій компетентності, внутрішній та зовнішній корекції процесів навчання та самоосвіти, плануванню наступних етапів навчально-виховного процесу; мотивації навчальної діяльності, підвищенню ефективності цілеспрямованого впливу викладачів на основі об'єктивних відомостей про здобувачів вищої освіти, створенню оптимальних умов розвитку їхніх цінностей, здібностей і потреб.

Для виявлення реальних обставин реалізації необхідних аксіологічних засад в освітньому процесі підготовки магістрів гуманітарної галузі було проведено еспериментальне дослідження освітнього процесу в низці університетів України. До завдань такого дослідження на першому етапі експерименту було віднесено:

- з'ясувати, як респонденти розуміють сутність системи підготовки магістрів на аксіологічних засадах;

- виявити та систематизувати провідні, на думку магістрантів, групи цінностей і ціннісних установок;

- визначити можливі варіанти перспективного вдосконалення змісту, технологій і методів підготовки магістрів-гуманитаріїв на аксіологічних засадах.

Методика першого етапу дослідження передбачала застосування профільної анкети, розробленої у вигляді запитань закритого типу та кількох альтернативних варіантів відповідей, причому окремі питання (на з'ясування розуміння понять «персональні цінності», «громадянські цінності», «мультикультурні цінності», «гуманістичні цінності») потребували вибору однієї відповіді, інші (для пояснення терміноструктур «загальнолюдські цінності фахівця гуманитарної сфери», «професійні цінності магістра гуманитарної галузі», «європейські освітні цінності», «цінності інноваційних змін освітнього процесу», «цінності освітньої мобільності фахівців»), – не більше двох позицій. Усього в анкеті було 9 питань на з'ясування зазначених вище понять. Попереднє опитування базової групи (32 студенти, 5 викладачів) уможливило уточнення формулювання окремих понять.

З метою виявлення реальної потреби реалізації розроблених аксіологічних засад в освітньому процесі підготовки здобувачів вищої освіти магістратур гуманитарної галузі було проведено повторне анкетування, яким охоплено 96 респондентів (26 викладачів та 70 здобувачів вищої освіти) гуманитарних спеціальностей у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка (культурологи, філософи) та Національній академії Національної гвардії України (філологи). Відповідно завдань другого етапу дослідження, під час роботи використовували низку емпіричних методів та діагностувальних методик, які давали змогу виявити й зафіксувати стан сформованості аксіосфери майбутніх магістрів на практиці: шляхом експертного спостереження, опитування, оперативного інтерв'ювання магістрів та викладачів для уточнення даних було ретельно вивчено такий стан у системі гуманитарної освіти, основними методами отримання кількісних оцінок було обрано анкетування, тестування, взаємооцінку і самооцінку контрольних завдань, математичну обробку даних, комплексний аналіз зведених результатів.

Поглиблення розуміння даних досліджень аксіосфери магістрантів з метою виявлення їхнього особистісного ставлення до «професійних цінностей» було проведено методом контент-аналізу текстів написаних ними есе на тему «Цінності моєї професії», в яких потрібно було відобразити власну думку щодо зазначеної проблеми.

З метою з'ясування параметрів готовності майбутніх магістрів гуманитарної галузі до розвитку системи гуманістичних цінностей, характерних для європейської освіти, нами було використано факторно-критеріальне оцінювання, де параметром розглядали цілісність загальнолюдських і професійних цінностей фахівців. Цей параметр було конкретизовано як сукупність складних властивостей (факторів) і простих властивостей (критеріїв); за допомогою методу експертних оцінок шляхом опитування викладачів провідних навчальних дисциплін було визначено вагомість цих факторів і критеріїв. Провідним засобом факторно-критеріальної оцінки стали еталонні характеристики рівнів сформованості готовності – високого, достатнього, середнього, низького, розроблені з використанням методів описової статистики.

Логічні рівні формулювали, ґрунтуючись на положеннях діагностичного підходу, принципах стандартів вищої освіти з гуманитарних спеціальностей, відображених у освітньо-наукових та освітньо-професійних програмах підготовки магістрів спеціальностей 031 Релігієзнавство, 032 Історія та археологія, 033 Філософія, 034 Культурологія, 035 Філологія.

Узагальнення оброблених первинних результатів експерименту засвідчило необхідність розробки аксіологічних засад фахової підготовки з опорою на думку здобувачів вищої освіти стосовно потреби інноваційних змін цієї підготовки (як результат

інтерв'ю зазначили відповідно 62% культурологів, 60% філософів, 59% філологів; загалом по групі респондентів – 61% магістрантів і 72% викладачів).

При розгляді есе здобувачів вищої освіти стало зрозуміло, що досліджуване питання щодо прагнення опановувати загальнолюдські та професійні цінності позитивно корелювало зі ступенем фахової компетентності, здобутої на попередніх рівнях освіти, відображувало, зокрема, у філологів, культурологів та істориків налаштованість на відповідне сприйняття дійсності, емоційну чутливість до аксіологічних аспектів діалогічного спілкування, потребу в філософських, мистецьких, художніх знаннях, здатність обґрунтувати індивідуальну естетичну оцінку. За результатами аналізу та експертних оцінок змісту есеїв було здійснено розподіл на групи за рівнем особистісного ставлення магістрантів до аксіологічної проблематики. Також враховували нестандартність розкриття теми, системність та логіку побудови, складність висновків, правильність, доцільність застосування, узагальненість термінів і понять. Систематизовані матеріали обстеження надали підстави визнати, що професійна підготовка здобувачів вищої освіти магістратури гуманітарної галузі потребує істотного оновлення своїх аксіологічних засад, зумовленого специфікою сучасних пізнавальних та комунікаційних процесів та її потенціалом щодо розвитку аксіосфери майбутніх магістрів. Таке завдання відповідає законодавчим документам із розвитку вищої освіти України та прогресивним світовим гуманістичним тенденціям з орієнтуванням на особистість магістра як суб'єкта самореалізації і самотворення. Про це свідчать результати підсумкового рівневого аналізу творчих робіт (есе) на другому етапі експерименту (табл. 1).

Зіставлення результатів першого етапу експерименту, матеріалів із теоретичними даними та показників аналізу реального навчального процесу підготовки фахівців довело, що існує значний розрив між сучасним науково-педагогічним і фаховим знанням та чинною практикою професійного розвитку магістрів гуманітарної галузі, де виявлено методологічну непослідовність, невизначеність змісту окремих блоків дисциплін та певну конфліктність методичних засобів.

Таблиця 1

Зведені дані аналізу аксіологічних аспектів есе магістрантів у рамках експерименту

Спеціальність	Одержано відповідей, %							
	спрощені роботи		оглядові роботи		професійні роботи		творчі роботи	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Історики, релігієзнавці	11,2	11,6	32,6	33,1	35,8	34,3	19,9	19,9
Філософи, культурологи	10,1	10,2	19,2	19,1	33,0	32,2	38,4	37,8
Філологи	8,5	9,5	24,5	24,7	21,6	21,2	44,7	45,2
Середнє значення	9,9	10,5	25,4	25,6	30,1	29,1	34,8	34,4

Така ситуація, на думку викладачів – учасників експерименту, зумовлена низкою чинників:

– відсутня системність у розумінні цілей та завдань розвитку аксіосфери магістрів у вищих закладах освіти, здебільшого порушено логіку інтеграції теоретичних і практичних аспектів навчальних дисциплін (47% опитаних);

– часто по-різному трактовано структуру загальнолюдських і професійних ціннісних орієнтацій, а також співвідношення між ними на різних стадіях підготовки (43 % опитаних);

– існують певні протиріччя між характером дослідницьких завдань майбутніх магістрів і провідними цілями їхнього професійного становлення як висококваліфікованих дослідників гуманітарних соціальних процесів (39 % опитаних).

Зважаючи на з'ясоване вище, на другому етапі експериментальну роботу було спрямовано на розв'язання таких *завдань*:

– пропедевтичне обстеження стану сформованості основних понять професійної діяльності, які визначають особистісне ставлення магістрантів і усвідомлення ними сутності системи загальнолюдських, професійних та індивідуальних цінностей;

– апробацію діагностувального інструментарію дослідження сформованості цінностей професійної діяльності здобувачів вищої освіти, обробку, аналіз та узагальнення отриманих даних;

– виявлення специфіки застосування методів контролю та шляхів удосконалення якості освітнього процесу підготовки на аксіологічних засадах, конструювання технології її моніторингу.

Інноваційним для підсумовування показників діагностики в межах кредитно-модульної організації навчального процесу підготовки майбутніх магістрів гуманітарної галузі вважали структурно-комплексне оцінювання знань із нормативних і варіативних навчальних дисциплін, різновидів професійної і наукової діяльності, включаючи практику і науково-дослідну роботу. У кожній із визначених навчальних дисциплін виділяли основоположні теми (блоки-модулі) з відповідними засобами вимірювання, застосовуваними для поточної та кінцевої атестації майбутніх магістрів. Структурно-комплексне оцінювання дало можливість співвіднести зміст професійно зорієнтованих і загальнокультурних дисциплін зі змістом визначених цінностей.

Застосування профільної анкети, розробленої у формі запитань закритого типу та кількох альтернативних варіантів відповідей (за методикою О. Кайдановської) (Кайдановська, 2013) засвідчило необхідність розроблення аксіологічного змісту підготовки з опорою на думку здобувачів вищої освіти стосовно потреби інноваційних змін освітнього процесу (зазначили відповідно 62% культурологів, 60% філософів, 59% філологів, загалом по групі респондентів – 59% магістрантів і 62% викладачів) (табл. 2).

Оскільки найбільше труднощів виникло при оперуванні аксіологічними поняттями, які майбутні фахівці розкривали лише через приклади їхнього застосування, було зроблено висновок, що здобувачі вищої освіти мають неглибокий аксіологічний тезаурус та посередні вміння його застосовувати. Наприклад, недостатньо чітким було розмежування понять «персональні цінності» та «професійні цінності» (труднощі виявлено у 42% респондентів), співвідношення поняттєвих конструктів «професійні цінності» і «загальнолюдські цінності» (труднощі – у 47% опитаних), що заважало порівнювати факти, висловлювати власні судження, здійснювати узагальнення, зацікавлено та емоційно говорити про історичну спадщину та гуманітарну ситуацію сьогодення. Це, своєю чергою, впливало на творче ставлення до проблем професії і науки, вмотивованість власних зусиль щодо здобуття досвіду фахового спілкування, освіти впродовж життя, ефективної дослідницької діяльності в обраній галузі на аксіологічних засадах.

Причинами такого становища вважаємо узвичаєну орієнтацію освітнього процесу підготовки магістрантів гуманітарної галузі на репродуктивне засвоєння знань, певну розмежованість основних навчальних дисциплін, домінування академічного характеру їх викладання, невідповідність усіх компонентів освіти завданням творчого розвитку особистості фахівця.

Таблиця 2

Результати контент-аналізу аксіологічного тезаурусу майбутніх магістрів гуманітарної галузі на другому етапі експерименту

Головні поняття проблеми		низький рівень, %		середній рівень, %		достатній рівень, %		високий рівень, %		Усього робіт,%
		КГ/ЕГ		КГ/ЕГ		КГ/ЕГ		КГ/ЕГ		КГ/ЕГ
I ступінь складності	оцінка	3,2/ 3,4	11,5/ 12,3	2,8/ 2,9	14,4/ 14,6	1,5/ 1,4	6,8/ 6,6	1,1/ 1,3	4,0/ 5,1	36,7/ 37,6
	значення	2,6/ 2,4		2,5/ 2,5		1,2/ 1,3		1,2/ 1,5		
	вартість	3,5/ 3,6		3,3/ 3,1		1,8/ 1,7		0,5/ 0,6		
	цінність	1,5/ 1,7		3,2/ 3,5		1,0/ 0,8		0,4/ 0,7		
	культура	0,8/ 1,0		2,6/ 2,6		1,3/ 1,4		0,8/ 1,0		
II ступінь складності	особистість	1,7/ 1,8	11,1/ 10,4	1,5/ 1,6	7,4/ 8,1	0,8/ 0,7	4,8/ 4,6	1,0/ 1,1	3,9/ 5,2	27,2/ 28,3
	аксіосфера	1,5/ 1,2		1,6/ 1,9		1,1/ 1,2		0,8/ 1,1		
	предметні цінності	1,8/ 1,4		1,8/ 1,9		1,2/ 1,1		0,8/ 1,3		
	суб'єктні цінності	3,3/ 3,2		1,0/ 1,2		1,0/ 1,1		0,6/ 0,9		
	загальнолюдські цінності	2,8/ 2,8		1,5/ 1,5		0,7/ 0,5		0,7/ 0,8		
III ступінь складності	цінності професії	1,1/ 1,1	4,9/ 4,8	0,4/ 0,5	1,7/ 2,1	0,6/ 0,4	3,2/ 2,5	0,4/ 0,4	2,4/ 2,1	12,3/ 11,4
	гуманітарні цінності	1,2/ 1,0		0,4/ 0,4		0,4/ 0,1		0,5/ 0,4		
	персональні цінності	0,9/ 1,2		0,4/ 0,6		0,9/ 0,8		0,2/ 0,3		
	національні цінності	0,9/ 0,9		0,3/ 0,2		0,9/ 1,1		0,6/ 0,2		
	аксіологічна освіта	0,8/ 0,6		0,2/ 0,4		0,4/ 0,1		0,7/ 0,8		
не вжито жодного поняття		17,1/16,5		6,8/5,1		0,9-1,0		-		23.9/ 22,6
Усього, %		44,6/44,2		30,3/29,9		14,8/13,7		10,3/12,4		

Аналіз отриманих даних дозволив на основі запропонованих категорій цінностей виокремити групи магістрантів, які відповідають високому, достатньому, середньому та низькому рівням розвитку цінностей і ціннісних орієнтацій (у загальному масиві анкетованих – відповідно 17%, 23%, 27%, 33%).

З'ясовано, що кожна з таких груп має потребу в розвитку: знань про цінності і ціннісні орієнтації, усвідомлення їх повноти її глибини; емоційного компонента діяльності, вираженого у здатності до емпатії, співчуття та співпереживання; ціннісного ставлення до

іншої людини та до її життя; мотивації гуманних вчинків, побудови альтруїстичної, соціально спрямованої, відповідальної взаємодії з іншими людьми.

Висновки. Отже, сучасна вища гуманітарна освіта, метою якої є самореалізація особистості, формування загальнолюдських цінностей, оволодіння методами пізнання, адаптація до нових вимог життя через набуття індивідуального досвіду і відповідної системи цінностей ґрунтується на засадах компетентнісного та аксіологічного підходів. Водночас тенденції інтернаціоналізації, інтенсифікації, поглиблення міжнародного співробітництва, побудови контекстно зорієнтованого середовища фахової підготовки у сучасних університетах сприяють потужному оновленню процесів викладання, дослідження та надання освітніх послуг. Вагомими стають європейські цінності мультикультурності особистості – розвиток громадянина, здатність до критичного аналізу, мобільність як ознака інтеграції в освітні стандарти й навчальні плани міжнародного значення, готовність до швидких і несподіваних змін.

На підставі теоретичного пошуку, експериментального обстеження та узагальнення матеріалів у перспективі дослідження визначено розроблення аксіологічних засад контекстно-професійної моделі підготовки майбутніх магістратрантів гуманітарної галузі, до яких належать: мета (формування професійної готовності на основі системи компетентностей, відповідна практична спрямованість процесу навчання), ціннісні основи (прагматичність, зв'язок із роботодавцями, система термінальних та інструментальних цінностей), принципи (самостійність у навчанні; формування змісту навчання через проблеми пізнавального, професійного, комунікативного, організаційного, аксіологічного характеру; цілісне включення здобувачів вищої освіти в навчально-пізнавальну і науково-дослідницьку діяльність; відкритість і свобода вибору ними власних дій; формування рефлексивної позиції у ставленні до себе як до суб'єкта фахової діяльності), відбір змісту (міждисциплінарність, контекстність). Середовище закладу вищої освіти має бути заснованим на принципах аксіології та відкритого навчання: опори на інформаційні технології; проектування сучасного змісту освіти; розроблення інноваційних методик розвитку ціннісного компоненту професійних компетентностей; зміни традиційної ролі викладача як транслятора знань і на освоєння ним ролі наставника, старшого колеги, консультанта, наукового керівника.

ЛІТЕРАТУРА

- Амеліна, С. М. (2015). Зарубіжний досвід формування термінологічного складника перекладацької компетентності. *Педагогіка вищої та середньої школи*, 45, 20-213.
- Андрущенко, В. (2015). Ціннісна невизначеність особистості та її подолання засобами освіти. *Вища освіта України*, 3, 5-13.
- Бобрицька, В. (2011, Листопад). Аксіологічний дискурс ідеї університетської освіти у контексті процесів глобалізації та євроінтеграції. В *Людські цінності і толерантність у сучасному світі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів*: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (с. 56-60). Київ: Київський ун-т імені Б. Грінченка.
- Бубнова, С. С. (1999). Ценностные ориентации личности как многомерная нелинейная система. *Психологический журнал*, 20(5), 38-44.
- Верже, Ж. (1997). Средневековый университет учителя. *Alma Mater. Вестник высшей школы*, 2, 43-47; 4, 33-36; 5, 36-40.
- Винничук, Р. (2017). Культурологічна парадигма професійного розвитку особистості: аксіологічний аспект. *Українська професійна освіта*, 2, 78-84. Взято з <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/8963>
- Винничук, Р. В. (2018). Аксіологічний та культурологічний підходи як аспекти методології сучасної підготовки фахівців у вищій школі. *Молодий вчений*, 2.2 (54.2), 93-96.

- Гончаренко, С. (2004). *Фундаментальність чи вузький професіоналізм освіти. Дидактика професійної школи* (Вип. I). Київ; Хмельницький.
- Дем'яненко, Н. М. (2009). Компетентнісно-професійний підхід у підготовці магістрів. *Педагогічні науки*, 1, 48-54.
- Дем'яненко, Н. М. (2010). Тенденція диверсифікації мети і профілів магістратури в розвитку світової вищої освіти. *Педагогічні науки*, 2, 44-52.
- Дмитриев, И. (2014). *Контент-анализ: сущность, задачи, процедуры*. Взято из <http://www.webcitation.org/65Qfguz0C>
- Зайченко, І. В. (2008). *Педагогіка*. Київ: Освіта України.
- Зязюн, І. (2013). Аксиологічні критерії вікової психології. *Естетика і етика педагогічної дії*, 5, 21-42. Взято з <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2572/1/Zyazyun1.pdf>
- Кайдановська, О. О. (2013). *Образотворча підготовка архітекторів у вищому навчальному закладі*. Львів : Вид-во Львівської політехніки.
- Клепо, С. Ф. (2003). Цінності буття і цінності освіти. *Філософські обрії*, 10, 260-271.
- Крижко, В. В. (2005). *Антологія аксіологічної парадигми освіти*. Київ: Освіта України.
- Олексюк, О. М. (1996). *Формування духовного потенціалу студентської молоді*. Київ.
- Пелех, Л. Р. (2014). Аксиологічна направленість організованого педагогічного процесу. *Science and education. A new dimension. Pedagogy and Psychology*, 11(10(20)), 85-90. Взято з www.seanewdim.com
- Пелех, Л. Р. (2014). *Теорія і методика аксіологічної освіти в Польщі: порівняльний аспект*. Рівне : ПП ДМ.
- Родигіна, І. В. (2015). Філософські основи компетентнісного підходу в освіті. *Педагогіка і психологія*, 1, 14-20.
- Руденко, О., Руденко, З., & Ревуцька, Н. (2015). Вітчизняні традиції університетської освіти та вимоги сьогодення у контексті європейських цінностей. *Витоки педагогічної майстерності*, 15, 275-279. Взято з <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/5356>.
- Фінікова, Т. В., & Шарова, О. І. (Ред.). (2014). *Моніторинг інтеграції української системи вищої освіти в Європейський простір вищої освіти та наукового дослідження: моніторинг*. Київ: Таксон.
- Шинкарук, В. І. (Ред.). (1986). *Філософський словник*. Київ: РЕД. УРЕ.
- Ярмаченко, О. (Ред.). (2001). *Педагогічний словник*. Київ: Педагогічна думка.
- Ясперс, К. (1991). *Смысл и назначение истории*. Москва: Политиздат.
- Knight J., & Wit H. (1997). *Internationalization of Higher Education. Conceptual Framework. Internationalization of Higher Education in Asia-Pacific Countries*. Amsterdam: European Association for International Education.
- Lipman, M. (2003). The reflective model of educational practice. *Thinking in Education. Cambridge*, 9-27.
- Scott, P. (1999). Globalization and the University. Keynote address presented at the 52-nd Bi-Annual Conferent of CRE/Association of European Universities, Valencia.

REFERENCES

- Amelina, S. M. (2015). Zarubizhnyi dosvid formuvannia terminolohichnoho skladnyka perekladatskoi kompetentnosti [Foreign experience in the formation of the terminological component of translation competence]. *Higher and secondary school pedagogy*, 45, 208-213 [in Ukrainian].
- Andrushchenko, V. (2015). Tsinnisna nevyznachenist osobystosti ta yii podolannia zasobamy osvity [Value uncertainty of the individual and its overcoming by means of education]. *Higher Education of Ukraine*, 3, 5-13 [in Ukrainian].
- Bobrytska, V. (2011, November). Aksiolohichniy dyskurs idei universytetskoi osvity u konteksti protsesiv hlobalizatsii ta yevrointehratsii [Axiological discourse of the idea of university education in the context of globalization and European integration]. In *Liudski tsinnosti i*

- tolerantnist u suchasnomu sviti: mizhkontynentalnyi dialoh intelektualiv [Human values and tolerance in the modern world: an intercontinental dialogue of intellectuals.]:* Proceedings of the International Scientific Conference (pp. 56-60). Kyiv: Kyivskiy un-t imeni B. Hrinchenka [in Ukrainian].
- Bubnova, S. S. (1999). Tcennostnye orientatsii lichnosti kak mnogomernaia nelineinaia sistema [Personality value orientations as a multidimensional nonlinear system]. *Psikhologicheskii zhurnal [Psychological Journal.],* 20(5), 38-44 [in Russian].
- Demianenko, N. M. (2009). Kompetentnisno-profesiinyi pidkhid u pidhotovtsi mahistriv [Competence-professional approach in master's training]. *Pedagogical Sciences,* 1. 48-54 [In Ukrainian].
- Demianenko, N. M. (2010). Tendentsiia dyversyfikatsii mety i profiliv mahistratury v rozvytku svitovoi vyshchoi osvity [The trend of diversification of goals and profiles of master's degree in the development of world higher education]. *Pedagogical Sciences,* 2, 44-52 [In Ukrainian].
- Dmitriev, I. (2014). Kontent-analiz: sushchnost, zadachi, protsedury [Content analysis: essence, tasks, procedures]. Retrieved from <http://www.webcitation.org/65Qfguz0C> [in Russian].
- Finikova, T. V., & Sharova, O. I. (Red.). (2014). *Monitorynh intehtratsii ukrainskoi systemy vyshchoi osvity v Yevropeiskyi prostir vyshchoi osvity ta naukovooho doslidzhennia: monitorynh [Monitoring the integration of Ukrainian higher education in the European higher education and research].* Kyiv: Takson [In Ukrainian].
- Honcharenko, S. (2004). Fundamentalnist chy vuzkyi profesionalizm osvity. Dydaktyka profesiinoy shkoly [Fundamentality or narrow professionalism of education] (Vol. I). Kyiv; Khmelnytskyi [In Ukrainian].
- Iaspers, K. (1991). *Smysl i naznachenie istorii [The meaning and purpose of history].* Moskva: Politizdat [In Ukrainian].
- Klepko, S. F. (2003). Tsinnosti buttia i tsinnosti osvity [Values of life and values of education]. *Philosophical horizons,* 10, 260-271 [In Ukrainian].
- Knight J., Wit H. (1997). *Internationalization of Higher Education. Conceptual Framework. Internationalization of Higher Education in Asia-Pacific Countries.* Amsterdam: European Association for International Education.
- Kryzhko, V. V. (2005). *Antolohiia aksiolohichnoi paradyhmy osvity [Anthology of the axiological paradigm of education].* Kyiv: Osvita Ukrainy [In Ukrainian].
- Lipman, M. (2003). The reflective model of educational practice. *Thinking in Education. Cambridge,* 9-27.
- Oleksiuk, O. M. (1996). *Formuvannia dukhovnoho potentsialu studentskoi molodi [Formation of spiritual potential of student youth].* Kyiv [In Ukrainian].
- Pelekh, L. R. (2014). Aksiolohichna napravlennist orhanizovanoho pedahohichnoho protsesu [Axiological orientation of the organized pedagogical process]. *Science and education. A new dimension. Pedagogy and Psychology,* 11(10(20)), 85-90. Retrieved from www.seanewdim.com [In Ukrainian].
- Pelekh, L. R. (2014). *Teoriia i metodyka aksiolohichnoi osvity v Polshchi: porivnialnyi aspekt [Theory and methods of axiological education in Poland: a comparative aspect].* Rivne : PP DM [In Ukrainian].
- Rodyhina, I. V. (2015). Filosofski osnovy kompetentnistnoho pidkhodu v osviti [Philosophical bases of the competence approach in education.]. *Pedagogy and psychology,* 1, 14-20 [In Ukrainian].
- Rudenko, O., Rudenko, Z., & Revutska, N. (2015). Vitchyzniani tradytsii universytetskoi osvity ta vymohy sohodennia u konteksti yevropeiskyykh tsinnosteï [Domestic traditions of university education and current requirements in the context of European values]. *The Sources of Pedagogical Skills,* 15, 275-279. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/5356> [In Ukrainian].

- Shynkaruk, V. I. (Red). (1986). *Filosofskyi slovnyk [Philosophical dictionary]*. Kyiv: RED. URE [In Ukrainian].
- Scott, P. (1999). Globalization and the University. Keynote address presented at the 52-nd Bi-Annual Conferenct of CRE/Association of European Universities, Valencia.
- Verzhe, Zh. (1997). Srednevekovyi universitet uchitelia [Medieval teacher's university]. *Alma Mater*, 2, 43-47; 4, 33-36; 5, 36-40 [in Ukrainian].
- Vynnychuk, R. (2017). Kulturolohichna paradyhma profesiinoho rozvytku osobystosti: aksiolohichni aspekt [Culturological paradigm of professional development of personality: axiological aspect.]. *Ukrainian professional education*, 2, 78-84. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/8963> [In Ukrainian].
- Vynnychuk, R. V. (2018). Aksiolohichni ta kulturolohichni pidkhody yak aspekty metodolohii suchasnoi pidhotovky fakhivtsiv u vyshchii shkoli [Axiological and culturological approaches as aspects of the methodology of modern training in higher education]. *Molodyi vchenyi [A young scientist.]*, 2.2 (54.2), 93-96 [in Ukrainian].
- Yarmachenko, O. (Red.). (2001). *Pedahohichni slovnyk [Pedagogical dictionary]*. Kyiv: Pedahohichna dumka [In Ukrainian].
- Zaichenko, I. V. (2008). *Pedahohika [Pedagogy]*. Kyiv: Osvita Ukrainy [In Ukrainian].
- Ziazun, I. (2013). Aksiolohichni kryterii vikovoi psykholohii [Axiological criteria of age psychology]. *Aesthetics and Ethics of Pedagogical Action*, 5, 21-42. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2572/1/Zyazyun1.pdf> [In Ukrainian].

FORMATION OF VALUE ORIENTATIONS OF MASTERS OF THE HUMANITIES IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

Renata Vinnichuk,

candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Culturology and Methods of Teaching of the Culturological Disciplines of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University;

Lyubov Kravchenko,

doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor of the Department of Culturology and Methods of Teaching of the Culturological Disciplines of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University;

Valentina Onipko,

doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor, Head of the Department of Botany, Ecology and Methods of Teaching Biology of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University;

Tatiana Plachinda,

doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor, Head of the Department of Professional Pedagogy and Social Sciences and Humanities of the Flight Academy of the National Aviation University (Kropyvnytskyi);

Andriy Bukhun,

candidate of Pedagogical Sciences, Deputy Head of the Operational and Tactical Faculty of the National Academy of the National Guard of Ukraine (Kharkiv).

The article examines the problem of formation and development of modern educational values in the minds and activities of Ukrainian applicants for higher education, in particular of masters of the humanities. The results of the diagnostic section in the form of a questionnaire of students and lecturers were conducted to determine the state of formation of the axiological thesaurus of masters of the humanities. Level groups of the master's students are singled out, and the conclusion with the recommendations about the necessity of a choice of methods, means, and forms of influence on educational values of the future experts of the humanitarian sphere, in particular culturologists, philosophers, philologists are offered.

Based on the theoretical search, experimental survey and generalization of materials in the prospects of the study determined the development of axiological principles of the contextual-professional model of training future masters of the humanities, which include: purpose (formation of professional readiness based on competencies, appropriate practical orientation of learning), values (pragmatism, communication with employers, the system of terminal and instrumental values), principles (independence in learning; formation of the content of education through problems of cognitive, professional, communicative, organizational, axiological nature; integral inclusion of higher education in educational and cognitive and scientific research activities, openness and freedom of choice of their actions, the formation of a reflective position in relation to themselves as a subject of professional activity), the selection of content (interdisciplinarity, context). It is proved that the educational environment of formation of value orientations should be based on the principles of axiology and open learning: reliance on information technology; designing the modern content of education; development of innovative methods of development of the value component of professional competencies; changes in the traditional role of the lecturer as a translator of knowledge and the development of the role of a mentor, a senior colleague, a consultant, and a supervisor.

Keywords: *values, modern education, university, masters of humanities, axiological thesaurus.*

Надійшла до редакції 23.03.2020 р.